

Tuulia Berschewsky

Sosionomi (ylempi AMK)
Tampereen ammattikorkeakoulu

Jälkihuolto kotoutumisen tukena ja nuoren apuna Yksin, ilman huoltajaa, alaikäisenä maahan tulleiden nuorten jälkihuollon mahdollisuudet

Asiasanat: jälkihuolto, kotoutuminen, nuori, yksin alaikäisenä maahan tullut.

Kotoutumislain (1368/2010) mukainen jälkihuolto on vielä harvojen kuntien työmuoto. Lain tuoma vapaaehtoisuus jälkihuollon toteuttamisessa aiheuttaa sen, että osa yksin alaikäisenä Suomeen tulleista nuorista ei ole jälkihuollon piirissä, ja nuorten tasa-arvo palveluihin pääsyssä ei toteudu. Tarve jälkihuollon palveluille kasvaa kokoajan, kun vuonna 2015 Suomeen yksin tulleet lapset ja nuoret ovat siirtymässä kuntiin ja täysi-ikäistyvät. Jälkihuollolla voidaan auttaa nuorta kotoutumaan ja itsenäistymään ja poistaa esteitä hyvän elämän ja tulevaisuuden tieltä.

Suomessa tehtävää kotouttamispolitiikkaa ohjaa laki kotoutumisen edistämisestä. Yksintulleiden lasten asemaan, ongelmiin ja selviytymiseen on etsitty keinoja erilaisten tutkimusten ja raporttien avulla. Täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevien asemaan ei ole kuitenkaan kiinnitetty riittävästi huomiota. Laeista, ja sopimuksista, niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla, muodostuu yleinen viitekehys jälkihuollon järjestämiselle Suomessa, mutta tietoa mitä kotouttamislain mukainen jälkihuolto pitää sisällään on hyvin vähän.

Kotoutuminen vaatii tasavertaisen aseman yhteiskunnassa, vuorovaikutuksen muihin ihmisiin, ystävyyssuhteita, yhteiskunnan toiminnan ymmärtämistä ja nuorelle itselleen sopivan kulttuurin muokkaamista oman etnisen ja uuden maan kulttuurien pohjalta. Nuoren

sisäisten voimavarojen, hyvän elämänhallinnan ja sosiaalinen pääoman tärkeys korostuu nuoren ottaessa vastuun omasta elämästä. Uusi kulttuuri, kieli ja yhteiskunta tuovat nuorelle täysin uudenlaisia kokemuksia omasta toimijuudesta ja pärjäämisestä. Riittävän avun ja tuen avulla nuori selviää uusista haasteista, ja pääsee eteenpäin elämässään. Perheen puute, traumat ja yksinäisyys vaikuttavat negatiivisesti nuoren elämään. Jälkihuollon toimenpiteillä voidaan auttaa nuorta vaikeina hetkinä, ja mahdollistaa nuoren "eteenpäin menijyys" riittävien vaihtoehtojen ja oikea-aikaisen tuen avulla.

Toteutin opinnäytetyönä vuonna 2016 laadullisen tutkimuksen kotoutumislain mukaisesta jälkihuollosta Haastattelin yhteensä 7 sosiaalityöntekijää ja ohjaajaa. Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa Suomessa, neljällä eri paikkakunnalla. Kunnista 2 oli isoja, yli 100 000 asukkaan kuntaa, johon nuoret muuttavat, 2 pienehköä, alle 15 000 asukkaan kuntaa, josta nuoret muuttavat pois. Tutkimuskysymyksiä oli neljä: Miten kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa toteutetaan, millaisia hyviä käytänteitä kunnissa on ja mikä on haasteellista jälkihuollon toteuttamisessa, miten kotoutumisen jälkihuoltoa pitäisi kehittää ja miten jälkihuolto tukee nuoren kotoutumista ja elämänhallintaa? Tulokset muodostivat neljä osa-aluetta: Kun-

nan toiminnan rakenteet, jälkihuollon sisällöt, nuoren elämänhallinta sekä hyvät käytännöt, haasteet ja kehittäminen. Olen käynyt niistä lävitse muutaman tässä artikkelissa.

Kunnan toiminnan rakenteet

Kuntien kokoerot tuovat omat piirteensä jälkihuollon järjestämiseen, mutta käytännössä tapa, jolla kunnat järjestävät toimintaa näyttäisi olevan vähemmän tärkeää. Toiminnan järjestäminen voi olla hyvinkin joustavaa, ja jopa kuntarajojen ylimenevää. Riittävät henkilöresurssit, sekä osaavat, sitoutuneet työntekijät, ovat tärkeitä jälkihuollon toteutumiseksi. Samoin verkostojen luominen ja yhteistyö on keskeistä.

Huolimatta erilaisista rakenteellisista painotuksista, kuntien malleissa oli kuitenkin monia yhdistäviäkin tekijöitä. Lähtökohtaisesti suurin yhdistävä tekijä on se, että jokaisessa neljässä kunnassa on tartuttu mahdollisuuteen järjestää kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa jo joitain vuosia. Kunnat ovat olleet kehittämässä uutta toimintamallia Suomeen omilta osiltaan. Jokaisessa kunnassa jälkihuoltoa toteutettiin erillisenä toimintana. Yksilöllinen tuki oli keskeinen asia jälkihuollon järjestämisessä. Toisaalta se vaikeuttaa yleisen jälkihuoltopolon rakentamista kunnassa, mutta toisaalta sillä on suuri vaikutus siihen, miten nuori ottaa elämänsä ja tilanteensa haltuun, selviää ja menee eteenpäin. Nuoren palveluihin kuuluu toki peruspalvelut, samalla lailla kuin muillekin kuntalaisille. Tämän yksilöllisen ja yleisen välisen tasapainon löytäminen nuorelle järjestettävissä palveluissa on nuoren tulevaisuuden kannalta tärkeää.

Jälkihuollon sisällöistä

Jälkihuoltoa tarjotaan 18–21 vuotiaille muun muassa perheryhmäkodeista, muista kunnista tai vastaanottokeskuksista ja ryhmäkodeista siirtyville nuorille. Nuoren kanssa työskennellessä lähdetään niinkin arkisten asioiden opettelusta, kuin huoltoyhtiön ilmoituksista ja sähkösopimuksista, aina vaativan kriisityöhön ja nuoren eteenpäin ohjaukseen. Haastatteluista nousi viisi kokonaisuutta esiin, joista kuntien tuottama jälkihuolto muodostui: jälkihuollon alkuun liittyvä intensiivinen tuki, koko jälkihuoltokaaren kestävä ohjaus, koulutus, toimeentulo sekä jälkihuollon päättymisen.

Alkuvaiheen tuki oli jokaisessa kunnassa merkittävä ja tiivis. On tärkeää, että yhteistyö nuoren kanssa aloitetaan, aina kun mahdollista, ennen 18-vuotissyntymäpäivää. Nuorten notkahduksista yksi liittyy juuri alkuvaihee-

seen, ja ylipäättänsä nivelvaiheisiin. Ohjausta ei voi riittävästi korostaa jälkihuollon toteuttamisessa. Arjen taidot, asiointi, psykososiaalinen tuki ja informaation antaminen olivat keskeisiä ohjauksen osa-alueita. Oli se sitten siivouksen tai ruoan laitton opettelua, hakemusten täyttöä, lääkärintaiteiden varausta tai vaikka keskustelua kahvikupin äärellä, oli ohjaus ehdottomassa keskiössä, sekä turvallisen aikuisen muodossa, että kaikki tietävän neuvojan roolissa.

Koulu ja koulutus koettiin hyvin tärkeänä. Nuoria tuettiin koulutukseen hakemisessa ja koulujen kanssa tehtiin paljon yhteistyötä. Nuoret ovat pääasiassa motivoituneita ja ymmärtävät koulutuksen olevan tärkeää tulevaisuuden kannalta, mutta koulutukseen pääseminen ei ollut aina kovin sujuvaa. Kaikki neljä kuntaa myönsivät nuorille toimeentulotukea opintolainan sijaan.

Nuorten kanssa tehtiin paljon työtä raha-asioiden osalta, sillä nuorten oli vaikea hahmottaa tuloja ja menoja, ja verkkopankkitunnusten ja jopa pankkitilien puuttuminen vaikeuttavat nuorten tilannetta. Kelassa tapahtuneet uudistukset toimeentulotuen osalta huolestuttivat osaa vastaajista.

Jälkihuollon loppuessa 21-vuotiaina nuoret olivat pääosin jo pärjääviä. Ne nuoret, jotka tarvitsivat edelleen intensiivistä tukea, siirrettiin esimerkiksi aikuissosiaalityöhön, mutta usein käytännössä sama sosiaalityöntekijä jatkoi nuoren kanssa työskentelyä ainakin hetken.

Vahvat ja voimavaraiset nuoret

Haastatteluissa nousi monitahoinen kuva nuorten elämästä ja haastatellut kuvasivat voimakkaasti nuorten voimavaroja ja selviytymiskeinoja. Suurin osa nuorista pärjäsivät hyvin tai kohtalaisesti ja vain osalla nuorista oli hyvin vaikeaa. Pakomatkaan, kidutukseen, sotaan ja aiempaan elämään liittyvät asiat tulevat esiin muun muassa erilaisina pelkoina ja mielen-terveysongelmina. Nuoren mielenterveyden ja psyykkisen oirehoidon osalta pitäisi varmistaa, että kunnassa on riittävät matalankynnyksen psykiatriset palvelut ja löytää tapoja saada nuori terapiaan.

Yksinäisyys on yleistä nuorten elämässä ja siihen ei ollut kenties kiinnitetty tarpeeksi huomiota kunnissa. Yksinäisyys jopa korostuu perheryhmäkodin yhteisön vaihtuessa omaan asuntoon ja itsenäiseen elämiseen. Konkreettiset keinot kuitenkin puuttuivat lähes kokonaan, lähinnä esiin tuotiin harrastusten tuki ja muiden nuorten kohtaaminen ryhmämuotoisten infojen toissijaisena tuloksena tai tilojen tarjoamisen kautta. Suomeen tulon ajankohta määrittää paljon millaiset kontaktit nuorella on kantäväestöön, ja ystävyyssuhteita oli muo-

dostunut pääasiassa muiden maahanmuuttajanuorten kanssa. Tuki ja turva, mitä hyvistä ihmissuhteista saa, on nuoren hyvinvoinnin kannalta todella oleellista.

Lähtökohdat yksintulleen ja Suomessa syntyneen kohdalla ovat hyvin erilaiset, pelkästään jo kielen ja kulttuurisen ymmärtämisen osalta. Rasismien ja yhteiskunnan ennakkoluulojen näkyväksi tulo nuorille on vaikea ja vakava asia. Huutelu kadulla, häirintä koulussa tai omassa kotitalossa, ja ilmapiirin kiristyminen oli näkynyt osalle nuorista viime aikoina.

Jälkihuollon hyvät käytännöt ja haasteet

Haastatteluissa tuotiin esiin asioita, jotka kunnissa on koettu tarpeellisiksi jälkihuollon toteuttamiseksi. Ammatillisuuden ylläpitäminen tuli esiin useasta haastattelusta. Työparityöskentely tai muu järjestely, jossa jälkihuollon työntekijä voi keskustella ja peilata omaa ammatillisuuttaan ja toimintaansa, on tärkeää niin jaksamisen kuin työn kehittämisenkin kannalta. Verkostot ovat todella tärkeitä sekä työntekijälle että nuorelle. Verkostojen avulla voidaan esimerkiksi vaihtaa tietoja, löytää palveluja ja yhdistää eri resursseja ja sitä kautta luoda uusia toimenpiteitä. Matalan kynnyksen palveluiden tarjoaminen auttaa nuorta sitoutumaan tukeen ja hakemaan apua tarvittaessa ja helposti. Nuoren luottamuksen saaminen, ja lähelle pääseminen, merkittävän aikuisen roolin kantaminen vaatii pitkäaikaista suhdetta nuoreen.

Haasteina tuotiin esiin enemmän kunnasta riippumattomia haasteita. Näistä tärkein oli kotoutumislain mahdollistama vapaaehtoisuus. Kuntien kenties ajateltiin tarttuvan mahdollisuuteen lakia suunniteltaessa, koska jälkihuollon kustannukset korvataan kunnille, mutta toisin kävi. Toisena isona haasteena nähtiin jälkihuollon loppuminen silloin, kun nuori sitä vielä tarvitsisi. Ikä, Suomen kansalaisuus ja perheenyhdistäminen ovat laista nousevat pääasialliset syyt jälkihuollon päättämiseksi. Yhteistyö kuntien välillä nousi myös haasteena nuorten muuttaessa toiseen kuntaan. Kaikissa haastatteluissa nousi isoksi huoleksi nuoren jälkihuolto muuton jälkeen. Uudella paikkakunnalla nuoren on mahdollisuus jatkaa jälkihuollossa, mikäli uusi kunta sitä tarjoaa.

Oman jälkihuoltotyön haasteiden sijaan haastateltavat toivat esiin oman työn ja kunnan palvelujen kehittämistä. Oman työn, palveluiden ja verkostojen kehittäminen nousi vahvasti esiin. Tähän kehittämisen näkökulmaan on kotoutumislain mukaisen jälkihuoltotyötä tekevien verkosto sekä kotoutumisen osaamiskeskus keskeisessä asemassa.

Katse eteenpin

Puolivuotta haastattelujen jälkeen, marraskuussa 2016, järjestettiin taas kotoutumislain mukaisen jälkihuollon työntekijöiden verkostopäivä. Puolessa vuodessa jälkihuoltotyössä on tapahtunut hurjan iso muutos. Ensiksi vuoden 2015 lasten ja nuorten Suomeen tulo näkyy jo jälkihuollon työssä. Uusia jälkihuoltoa käynnisteleviä kuntia oli verkostopäivässä mukana monta. Pitkään jälkihuollon kanssa toimineilla kunnilla oli jälkihuollossa olevien nuorten määrä noussut ja työntekijät tuntuivat hukkuvan töihin. Tietoa ja mallinnusta, neuvoja, ohjeita kaivataan kuntiin kipeästi. Uusiakin ideoita oli tullut.

Mitä tämä kaikki tuo tullessaan, on hyvä kysymys. Varmasti tärkeää on huolehtia yksintulleiden lasten ja nuorten oikeusturvasta, oikeudesta hyvään ja tasavertaiseen elämään ja tukea heitä elämänpoluillaan. Näillä nuorilla, vaikeuksien lisäksi, on valtavat voimavarat, sitkeyttä, voimaa ja selviytymiskeinoja ja he voivat saavuttaa mitä vain riittävällä tuella ja merkityksellisten aikuissuhteiden avulla.

Koko opinnäytetyö on luettavissa ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöportaalissa The-seuksessa: "No meidän perustehtävä on tukea nuoren kotoutumista ja itsenäistymistä" Kotoutumislain mukainen jälkihuolto neljällä paikkakunnalla. Linkki <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016120919728>

Kirjallisuutta

- Ager, A. and Strang, A. 2008. Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies* 21(2), 166–191.
- Björklund, K. 2014. "Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa" Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Höjer, I ja Sjöblom, Y. 2010. Young people leaving care in Sweden. *Child and Family Social Work* 15. 118–127.
- Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaiden vastaanotto ja järjestelmän kehittäminen 2014. Julkaisu 29. Työ- ja Elinkeinoministeriö.
- Kauko, O. 2015. Yksinäisyys alaikäisten turvapaiden vastaanotto valottamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2010, 35–45.
- Kerkkänen, H. ja Säävälä, M. 2015. Maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia ja mielen terveyttä edistävät tekijät ja palvelut. Systemaattinen tutkimuskatsaus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 40/2015. Helsinki.

- Mammon, R. 2010. Kolmen etnisen ryhmän kotoutumisprosessi Suomessa. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Psykologian laitos. Väitöskirja.
- Martiskainen, T. 2016. Jälkihuollon erityiskysymys: Yksin Suomessa – ilman huoltajaa tulleiden lasten jälkihuolto. Teoksessa Pukio, S. ja Hipp, T. (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun Keskusliitto, 92–100.
- Policies, practices and data on unaccompanied minors in the EU Member States and Norway 2015. Euroopan muuttoliikevirasto.
- Stein, M. 2006. Research review: young people leaving care. *Child and Family Social Work* 273–279
- Suikkanen, S. 2010. Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä, sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin Diakonissalaitoksen raportteja 1/2010. Helsinki.

20th Nordic Demographic Symposium

14–16 June 2017 Turku, Finland

The 20th Nordic Demographic Symposium (NDS2017) will be held on June 14th–16th, 2017 in Turku. This biennial symposium brings together researchers, students and other experts especially from the Nordic and Baltic Countries.

The main theme of the NDS2017 will be Demography and Social Inequalities. The invited keynote speakers – Lynn Prince Cooke, Francesco Billari and Mikko Myrskylä – will address social inequalities from different perspectives, but the parallel sessions will include presentations from all main areas of demographic research.

The biennial symposium brings together researchers, students and other experts especially from the Nordic and Baltic countries. Register now!

The registration for the symposium is open:
<http://blogit.utu.fi/nds2017/registration/>

Organisers: the Finnish Demographic Society, the University of Turku Department of Social Research, TITA Research consortium, and Migration Institute of Finland.